

DIVADELNÍ
REVUE **n° 3**
2 0 1 3

Institut umění – Divadelní ústav
Arts and Theatre Institute

DIVADELNÍ REVUE

2013 · ročník 24 · n° 3

Redakce Honza Petružela (šéfredaktor), Martin Pšenička, Eva Šormová, Barbara Topolová
Redakční rada Daniela Jobertová (předsedkyně), David Drozd, Kurt Ifkovits, Pavel Janoušek, Petra Ježková, Vladimír Just, Nadežda Lindovská, Štěpán Otčenášek, Jan Roubal, Dalibor Tureček
Recenzenti Veronika Ambros, Petr A. Bílek, Marvin Carlson, Jakub Čechvala, David Drozd, Marek Hlavica, Jaroslav Etlík, Vladimír Just, Ivan Klimeš, Karel Makonj, Aleš Měrenus, Luboš Ptáček, Don Rubin, Alena Sarkissian, Ondřej Sládek, Kateřina Svatoňová, Jan Šotkovský
Překlad resumé Klára Kolinská, Martin Pšenička
Jazyková redakce Jana Křížová
Obálka, grafická úprava a sazba Honza Petružela
Tisk Milan Hodek, Praha (www.paperjam.cz)
Vydává Institut umění – Divadelní ústav, IČ 00023205
Adresa redakce Divadelní revue, Institut umění – Divadelní ústav, Celetná 17, 110 00 Praha 1, tel.: +420 224 809 133, e-mail: divadelni.revue@divadlo.cz, web: www.divadlo.cz/revue
Distribuce a předplatné Institut umění – Divadelní ústav, divadelni.revue@divadlo.cz. Roční předplatné (tři čísla) 273 Kč. Cena jednotlivého čísla 111 Kč. Vychází třikrát ročně. Odevzdáno do tisku 19. února 2014. **Na obálce** je pes. Časopis Divadelní revue vzniká v rámci výzkumné činnosti Institutu umění – Divadelního ústavu. Vydání tohoto čísla je podpořeno Ministerstvem kultury ČR formou institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

Časopis je zařazen v mezinárodních databázích SCOPUS a ERIH.

© Institut umění – Divadelní ústav, 2013
Typography © Honza Petružela, 2013

Časopis je evidován MK ČR pod č. E 5162
ISSN 0862-5409

Obsah

editorial		5
teorie divadla		
Herta Schmidová	Teorie ostenze Iva Osolobě a pražská škola	7
Emil Volek	Teatrologie an Zich: Klasická pražská teorie divadla dnes	15
Yana Meerzonová	Zpátky do budoucnosti: Současné strukturalistické tendence v analýze divadla a performance	26
Matthias Dreyer	Landscape plays Vztahy mezi postdramatickou estetikou a mýtem	41
Mateusz Borowski & Małgorzata Sugiera	Divadlo jako stroj paměti a zapomnění	57
Jurij Lotman	Sémiotika scény	68
Bert O. States	Pes na jevišti: divadlo jako fenomén	84
studie		
Martin Bernátek	Potlesk obrazům: promítání v německém Městském divadle v Brně v letech 1895–1916	96
rozhovor	Život mezi filologií, teatrologií a SK Slavií Rozhovor s divadelní historičkou Lyou Říhovou (Markéta Trávníčková)	118
recenze		
Věra Ptáčková	O jedné škole moderního myšlení (Iva Mojžišová: Škola moderního vidění: Bratislavská ŠUR 1928–1939.)	125
Dalibor Tureček	O pražském německém divadle z gruntu (Jitka Ludvová: Až k hořkému konci: Pražské německé divadlo 1845–1945.)	128
Barry Freeman	Lovci duchů: divadelní estetika neskutečného (Alice Rayner: Ghosts: Death's Double and the Phenomena of Theatre.)	130
Filip Krajník	Pátrání po Shakespearovi (ztraceném v lese) (Martina Kastnerová: Shakespeare a teorie interpretace: Hledání adekvátního interpretačního přístupu.)	134
Jan Šotkovský	Jak jsme šéfovali (Daniel Hrbek: Budování divadla. Alexandr Gregar: Město a [jeho] divadlo: Příběh královéhradeckého divadelního pahorku. Jiří Šesták: Divadlo – kultura – podmínky: [osobní zkušenost].)	136

zprávy

Markéta Polochová	Druhý strukturalistický jarmark v Brně (Prague Semiotic Stage Revisited II.)	141
výběr z nových knih		143
kalendárium		143
obsah Divadelní revue 2013 (24. ročník)		144

DIVADELNÍ REVUE

přijímá příspěvky do těchto otevřených tematických bloků:

Starší divadlo (od středověku do 19. století)

» Uzávěrka 31. března 2014 «

České divadlo 20. století

» Uzávěrka 1. června 2014 «

**...a stále přijímáme studie i mimo tematické bloky,
eseje, recenze, zprávy, edice dokumentů...**

Podrobnosti k doptání v redakci.

S návrhy či příspěvky nás můžete kontaktovat e-mailem na adresách: honza.petruzel@divadlo.cz, barbara.topolova@divadlo.cz, martin.psenicka@divadlo.cz, či listem nebo po domluvě i osobně na adrese redakce: Divadelní revue, Institut umění - Divadelní ústav, Celetná 17, 110 00 Praha 1, či tel.: 224 809 133.

Errata k číslu 2/2013:

Ve studii Věry Velemanové a Julie Jančárkové jsme na s. 20–21 navíc otiskli dva závěrečné odstavce; studie má správně končit slovy: „...Benois naznačil určitou inspirativní cestu.“ Autorkám i čtenářům se omlouváme. HP

Editorial

Vážení čtenáři,

na sklonku září 2012 zemřela jedna z nejvýraznějších osobností české poválečné teorie divadla. Ivo Osolobě (26. 3. 1928 Brno–27. 9. 2012 Brno) šířil odkaz a slávu českého uvažování o divadle nejen doma, ale i v zahraničí. Byl dědicem české strukturálně-sémiotické školy, pravděpodobně nejvýznamnějšího, ač nepatentovaného, vynálezu českých humanitních vědců. Zároveň však byl jejím neutuchajícím přehodnocovatelem a kritikem, a proto byl dědicem, jak se sluší a patří. Osolobě, nejspíš jeden z mála tzv. poststrukturalistů či postsémiotiků hodných tohoto pojmenování – jakkoli by jej s největší pravděpodobností odmítl –, byl rovněž teoretikem, který nebyl jako divadelní dramaturg odtržen od praxe. Ostatně i jeho (divadelní) teorie komunikace, jak ji prezentoval ve svých „papírech“ nebo přednáškách na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, vycházela jak z přímé zkušenosti s hudebním divadlem, tak z běžných úkonů všedního dne, jako bylo třeba prosté venčení psa. Možná proto jsou jeho úvahy nejenom precizní meditací nad věcmi divadla a lidského sdělování, ale především zábavným čtením, které nepostrádá nadhled nejen nad „těžkotonážní“ teorií, ale i nad sebou samým. Osolobě dokázal – možná podobně jako jeho oblíbená opereta nebo muzikál – vyjadřovat složité zábavně, vtipně a hlavně srozumitelně. Odkaz Iva Osolobě podle mého spočívá v tomto vážném znevažování, nevážném zvažování, v kritickém ironizování a ironickém kritizování. Osolobě byl v mnoha ohledech moderním myslitelem (jakkoli slovo moderní neměl v oblibě), mocně překračujícím lokální rámec, který dokázal reflektovat, nově nasvěcovat, posouvat a obohacovat českou divadelní teorii o jiné vědní obory. Cenné na jeho myšlení ovšem zůstává, že se neubíralo pouze cestou současných teorií, ale že se tak říkajíc prestrukturálně nebo přesémioticky a opakovaně (metateoreticky) vracel k dílu Otakara Zicha, sv. Augustinovi a jeho synu Adeodatovi či k zakladateli moderní sémiotiky Charlesi Sandersi Peirceovi, kterého pro českou divadelní teorii, t. č. převážně sémiologickou, objevil. Předkládané „teoretické číslo“ Divadelní revue věnované s pokorou Ivu Osolobě není skládáním poklon jeho památce. Je to číslo, které se pokouší svou otevřeností novým možnostem divadelní teorie a někdy snad i zábavností, oslavit Osoloběho dílo v duchu jeho odkazu – uvažováním o divadle jako jedinečném médiu lidského komunikování a spolupobývání.

Před dvěma lety si na tomto místě posteskl šéfredaktor Divadelní revue nad stavem české teorie. Nedomnívám se, že by byl problém v teorii samotné, ale spíše v její pozici v rámci divadelní vědy, která si musí skrze ni a spolu s ní neustále klást základní otázku po své působnosti. Současné proudy teoretického i historického uvažování o divadle ukazují, že divadelní teorii ani historii nelze „vyrábět“ v izolaci jedné od druhé. Divadelní historie, která touží po zachycení prchlivé paměti divadla, se bez teoretické konceptualizace neobejde. Teorie bez dějinného vědomí se pak stává mentální akrobacií „vyvolených“, akademickou tautologií. V produktivním protínání obou – v analýze konkrétních uměleckých projevů v jejich co nejširších souvislostech – nejspíš spočívá budoucnost oboru. Studie vybrané pro toto číslo tento postoj do jisté míry zaujímají a potvrzují. Herta Schmidová

se ve své metateoreticky zaměřené studii věnuje klíčovému pojmu české teatrologie – ostenzi – Iva Osolobě v kontextu strukturálně-sémiologické teorie pražské školy. Osoloběho ostenzi nahlíží z hlediska kybernetiky a teorie modelu. Zároveň se pokouší nacházet platnost Osoloběho konceptu ve vztahu k současnému interaktivnímu divadlu. Emil Volek, literární teoretik a historik působící na americké Arizonské univerzitě v Tempe, s nímž jsme přinesli rozhovor v Divadelní revue 3/2012, se ve svém příspěvku hlásí k odkazu Iva Osolobě fenomenologickou reinterpretací stěžejního díla české divadelní teorie, *Estetiky dramatického umění* Otakara Zicha, již se snaží zbavit psychologizujících a sémiologizujících nánosů. Yana Meerzonová se ve svém příznačně pojmenovaném příspěvku „Zpátky do budoucnosti“ ohlíží za jinou klíčovou osobností estetické větve Pražského lingvistického kroužku, Janem Mukařovským. Zaměřuje se především na Mukařovského koncept záměrnosti a nezáměrnosti v umění, který, ač plně nedotažen, v mnohém předběhl současné teoretické a metodologické přístupy, zejména pak performativní estetiku německé teatroložky Eriky Fischer-Lichte. Meerzonová chápe Mukařovského strukturálně-fenomenologický přístup jako produktivní a aplikovatelný na současné performativní projevy tzv. postdramatického divadla.

Německý teatrolog Matthias Dreyer ve své analýze vztahu estetiky mytického a postdramatického divadla, pro niž nachází materiál v divadle krajiny Roberta Wilsona a hrách-krajinách Heinera Müllera, naznačuje možné trajektorie divadelní vědy jako disciplíny, v níž je historické poznání doprovázeno teoretickým a filozofickým podloží. V podobném duchu se nese studie dvou polských teatrologů Małgorzaty Sugieri a Mateusze Borowského, kteří se ve svém příspěvku věnují jednomu z podstatných témat současné divadelní vědy – vztahu divadla a paměti/zapomnění, příp. divadla a vědomí –, které zatím nejkomplexněji zpracoval americký teatrolog Marvin Carlson ve své knize *The Haunted Stage: The Theatre as Memory Machine* (Jeviště přízraků: divadlo jako stroj paměti, 2003). Teoretický blok uzavírají překlady dvou starších teoretických statí z počátku osmdesátých let 20. století, které pohlížejí na divadlo ze dvou neoddelitelných perspektiv – sémiotické a fenomenologické: „Sémiotika scény“ (1980) ruského sémiotika a kulturologa Jurije Lotmana a „Pes na jevišti: divadlo jako fenomén“ (1983) amerického literárního vědce Berta O. Statese.

Českou teatrologii zastupuje svou historicky zacílenou prací o představeních „světelných obrazů“ v Městském divadle v Brně mezi lety 1895–1916 Martin Bernátek, který svou studii protíná současnými poznatky tzv. nové filmové historie. Teoretického tématu se úzce týká i zpráva Markéty Polochové o brněnské konferenci Prague Semiotic Stage Revisited II, organizované v květnu 2013 Katedrou divadelních studií FF MU v Brně. Z čísla upozorňujeme rovněž na rozhovor s Lyou Říhovou, divadelní historičkou a lexikografkou, který připravila Markéta Trávníčková, a pětici recenzí na teatrologické publikace.

V nadcházejícím ročníku časopisu se můžete těšit na tematická čísla věnovaná vztahu divadla a moci, staršímu divadlu i českému divadlu 20. století.

Za redakci přeje vše dobré
Martin Pšenička